

Geir Veland

Tjenstepensjonsmarkedet 2001–2013

Geir Veland

Tjenstepensjonsmarkedet 2001–2013

© Fafo 2014
ISSN 0804-5135

Innhold

Forord	4
1. Introduksjon	5
2. Tjenestepensjoner i privat sektor 2002 – 2012	8
3. Kapital i tjenestepensjonsordningene	14
4. Utviklingstrekk - ytelsesordningene fortsatt under press.....	16
5. Markedsandeler i tjenestepensjonsmarkedet	19
6. Individuelt investeringsvalg i innskuddsordningene	22
7. Supplerende forsikringsdekninger.....	23
8. Fripoliser og pensjonskapitalbevis.....	24
9. Avkastning i innskuddspensjoner	26
Litteratur	30

Forord

Dette notatet gir en oversikt over utviklingen i det private tjenstepensjonsmarkedet i Norge i perioden 2002 – 2013 og er en oppdatering av tidligere notater. Notatet presenterer de viktigste trekk og endringstendenser, både hva gjelder forholdet mellom ytelses- og innskuddspensjoner, innskuddssatser og ytelsesnivåer, kapital i ordningene, omdanninger fra ytelse til innskudd, pensjonsleverandørenes markedsandeler, individuelt investeringsvalg, supplerende forsikringsdeknninger, omfanget av og kapital i fripoliser og pensjonskapitalbevis, samt avkastningsdata for innskuddspensjonene. Notatet bygger i hovedsak på data fra FNO og Pensjonskasseforeningen, som er bearbeidet og satt sammen av Fafos, både for å gi en samlet beskrivelse av status på sentrale områder i det private tjenstepensjonsmarkedet og til å gjøre ulike anslag, herunder på omfanget av omdanninger fra ytelse til innskudd i privat sektor.

Takk til Jon M. Hippe og Åsmund Hermansen som har lest og kommentert notatet. En takk også til Fafos publikasjonsavdeling som velvilligst tilrettela notatet for publisering på Fafos nettside.

Oslo, september 2014
Geir Veland

1. Introduksjon og kort oppsummering

Tjenestepensjonene i privat sektor har i betydelig grad endret karakter de siste 8 årene. Utviklingen viser at innskuddspensjonene nå er den klart dominerende ordningen i privat sektor, og er et resultat av to forhold:

- Omtrent alle nye ordninger som ble etablert i forbindelse med OTP (obligatorisk tjenestepensjon) i 2006 og senere nyetableringer er innskuddspensjoner og
- Mange bedrifter har omdannet ytelsespensjonsordningen til innskuddspensjon

Veland (2013) viser at innskuddspensjonene, som ble tillatt etter skatteloven i 2001, dekket om lag 125 000 arbeidstakere i 2005, mens ytelsespensjonene omfattet ca. 500 000 arbeidstakere i privat sektor. Per utgangen av 2012 hadde 1,082 millioner arbeidstakere innskuddspensjon mens om lag 310 000 arbeidstakere hadde ytelsespensjon. Dette notatet presenterer tall for tjenestepensjonene per utgangen av 2013.

I 2014 trådte ny tjenestepensjonslov i kraft. Denne loven gir bedrifter alternative produktmuligheter slik at bedrifter i privat sektor kan velge mellom flere produkter enn de tradisjonelle sluttlønsbaserte ytelsespensjonene og innskuddspensjonene. Tjenestepensjoner som kan opprettes etter tjenestepensjonsloven omtales gjerne som «hybride» ordninger, fordi de innehar egenskaper fra både ytelsespensjonene og innskuddspensjonene. Dette innebærer også at bedrifter som ønsker å lukke eller avslutte sluttlønsordningene har et alternativ enn å omdanne til innskuddspensjon.

Innskuddspensjonene er godt tilpasset og samspiller med hovedprinsippene i ny alderspensjon i folketrygden. De sluttlønsbaserte ytelsespensjonene og hvordan disse ordningene kan videreføres og tilpasses pensjonsreformen er under utredning av Banklovkommisjonen.

Uførepensjoner er forsikringsordninger som en bedrift kan velge å ha ved siden av tjenestepensjonen. I privat sektor er uførepensjonene så langt utformet som ytelsespensjoner og krav til opptjening m.m. tilsvarende som de sluttlønsbaserte ordningene. Det foreligger forslag til ny utforming av uførepensjonene i privat sektor som nettoordninger og det er ventet at nye regler vil tre i kraft fra 2015. Fra samme tidspunkt trer ny uføretrygd i folketrygden i kraft, samt ny (netto) uførepensjon i offentlig sektor. Endringene i uførepensjonene i offentlig og privat sektor er en nødvendig konsekvens av ny uføretrygd i folketrygden.

Dette notatet gjennomgår utviklingen i det private tjenestepensjonsmarkedet i Norge fra 2001 og de viktigste endringene. I tillegg gir notatet en oversikt over tilbudssiden i det private tjenestepensjonsmarkedet og pensjonsleverandørenes markedsandeler. Notatet gir også en beskrivelse av utviklingen i antall fripoliser og pensjonskapitalbevis, som springer ut fra henholdsvis ytelsespensjoner og innskuddspensjoner. Presentasjon av avkastningsdata i innskuddspensjonene, som var nytt i fjorårets notat, videreføres i dette

notatet. Avkastningsdataene er basert på den nye avkastningsportalen som ble etablert av FNO og Norsk Pensjon i 2013.

De viktigste funnene i notatet er følgende:

- Innskuddspensjonene øker fortsatt i utbredelse i privat sektor og omfatter per utgangen av 2013 mer 1,13 millioner arbeidstakere, mens ytelsespensjonene omfatter 285 000 arbeidstakere – en nedgang på 25 000 fra 2012.
- 46 prosent av arbeidstakere med innskuddspensjon har et innskuddsnivå på 2 prosent, dvs. en nedgang fra knappe 56 prosent i 2009 og fra 48,5 prosent i 2012. Andelen arbeidstakere med innskuddsnivå på 5 prosent eller høyere har økt fra knappe 28 prosent i 2009 til vel 34 prosent i 2012 og til 36 prosent i 2013. Innskuddssatsene er med andre ord svakt på vei opp.
- 48 prosent av arbeidstakerne med ytelsespensjon hadde en ordning med et ytelsesnivå på 66 prosent eller høyere (kun data fra 2008).
- Kapitalen i innskuddspensjonene øker kraftig, fra 3 milliarder kroner i 2005 til 95 milliarder kroner i 2013 (inkludert pensjonskapitalbevis). Kapitalen i ytelsespensjonene økte med nesten 200 milliarder kroner fra 2005 til 2013, til tross for at 160 000 færre arbeidstakere har slike ordninger. Kapitalen utgjorde i 2013 492 milliarder kroner (inkludert fripoliser).
- Mellom 160 000 og 170 000 arbeidstakere har det siste tiåret vært omfattet av bedrifters omdanning fra ytelsespensjon til innskuddspensjon.
- DNB og Storebrand har en stabil markedsandel på 85 - 86 prosent i ytelsespensjonsmarkedet (av antall arbeidstakere med slike ordninger), mens markedsandelen faller i innskuddspensjonsmarkedet – fra 68 prosent i 2006 til knappe 54 prosent i 2013. Nordea og Gjensidige kaprer markedsandeler.
- I 2005 hadde 77 prosent av arbeidstakere med innskuddspensjon en ordning med individuelt investeringsvalg. Andelen økte til knappe 97 prosent i 2008, falt til 92 prosent i 2012 og falt videre til 80 prosent i 2013.
- Mens ca. 95 prosent av arbeidstakere med ytelsespensjon har en ordning med tilknyttet uførepensjon, gjelder dette kun for i overkant av 42 prosent av arbeidstakere med innskuddspensjon. Andelen øker imidlertid fra knappe 35 prosent i 2009.
- Antall fripoliser og pensjonskapitalbevis øker kraftig – fra 626 000 i 2006 til 1,75 millioner i 2013. Pensjonskapitalbevisene (fra innskuddspensjonene) økte fra omtrent 0 i 2006 til 951 000 i 2013. Antall fripoliser (fra ytelsespensjonene) økte i samme periode fra 600 000 til 802 000, men antall fripoliser har falt siden 2010 og med hele 50 000 fra 2012 til 2013. Antall pensjonskapitalbevis er nå betydelig høyere enn antall fripoliser fra ytelsespensjonene.
- Kapitalen (pensjonsforpliktelser) i fripolisene økte fra 132,5 milliarder kroner i 2010 til knappe 180 milliarder kroner i 2012. Kapitalen i pensjonskapitalbevisene økte i tilsvarende periode fra 8,5 milliarder kroner til knappe 25 milliarder kroner.
- Årlig avkastning i innskuddspensjonene har de siste 5 årene i gjennomsnitt variert mellom 8,7 prosent og 10,65 prosent (mellom leverandørene) for innskudds-

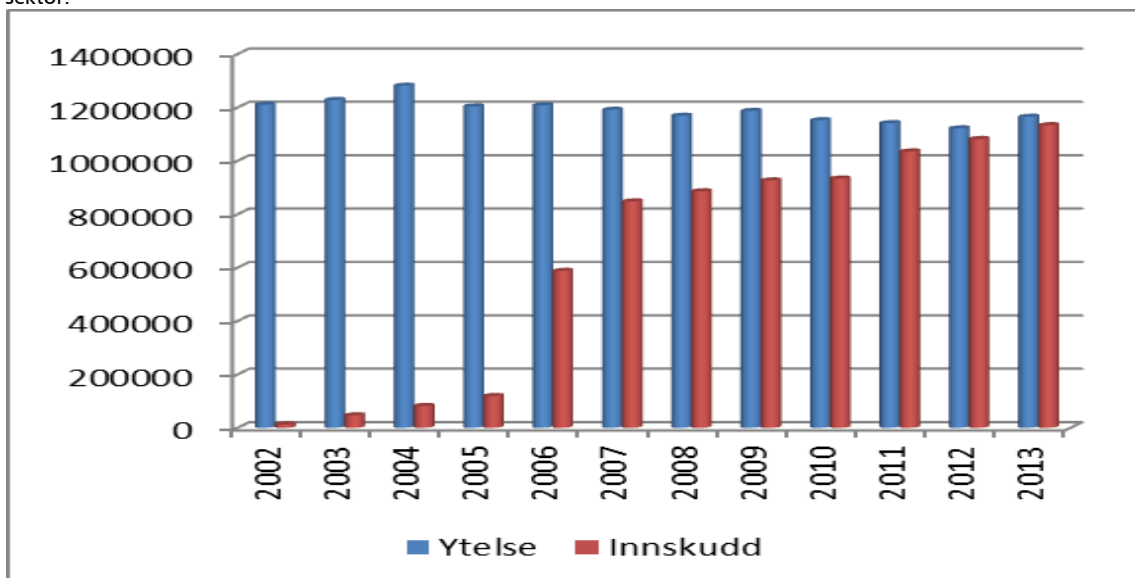
porteføljer med middels risiko (dvs. en aksjeandel i investeringsporteføljene på 50 prosent, som de fleste arbeidstakerne har).

2. Tjenestepensjoner i privat sektor 2002 – 2013

Aktive medlemmer i tjenestepensjonene

Ved utgangen av 2013 hadde knappe 2,3 millioner arbeidstakere en tjenestepensjonsordning i privat og offentlig sektor. Av disse hadde 1,165 millioner arbeidstakere en ytelsesbasert ordning og 1,133 millioner en innskuddsordning. Det er et klart skille mellom offentlig og privat sektor. Alle offentlig ansatte (som oppfyller betingelsene for opptak) har en sluttlønnbasert ytelsesordning, og i 2013 utgjorde dette 880 000 arbeidstakere. Dette er en økning på nesten 70 000 fra 2012. I privat sektor omfattet ytelsespensjonene i alt om lag 285 000 arbeidstakere, en nedgang på 25 000 fra 2012. Samlet sett omfatter ytelsespensjonene vel 43 000 flere arbeidstakere i 2013 enn i 2012, og det er økt sysselsetting i offentlig sektor som forklarer økningen. I privat sektor har utbredelsen av ytelsesordninger vært fallende de siste ti årene (se under).

Figur 1. Antall aktive medlemmer i ytelses- og innskuddsordninger i Norge 2002 – 2013. Samlet for privat og offentlig sektor.

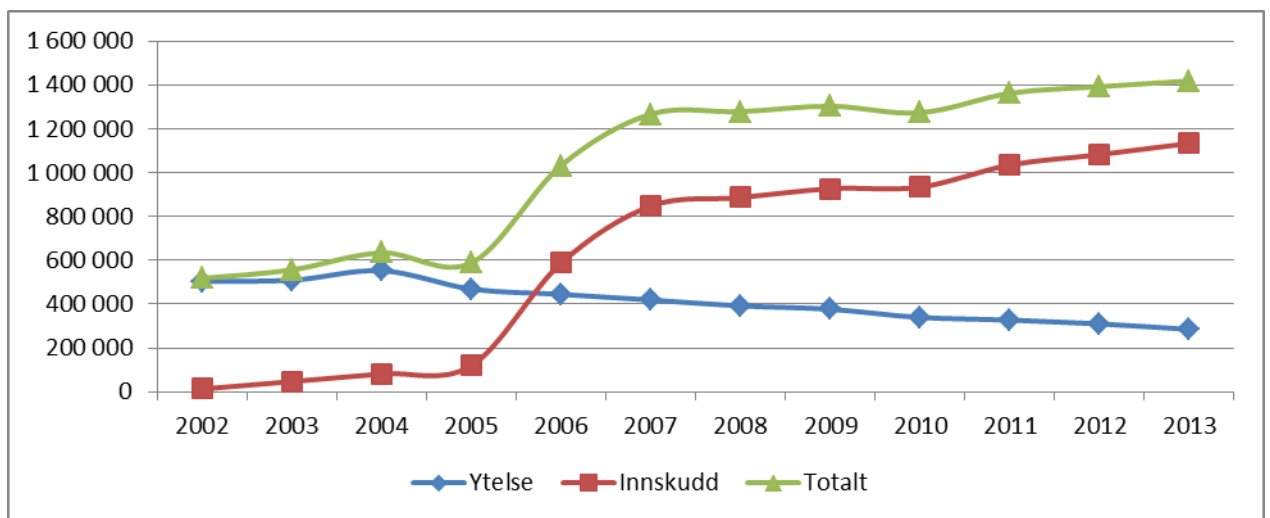

Kilde: FNO, Pensjonskasseforeningen, SPK, KLP og Oslo Pensjonsforsikring.

Figur 2 viser utviklingen i det private tjenestepensjonsmarkedet i perioden 2002 – 2013. Utbredelsen av ytelsesordningene i privat sektor har falt hvert år siden 2004, og omfatter ved utgangen av 2013 som nevnt ca. 285 000 arbeidstakere, ned fra 553 000 i 2004. De

innskuddsbaserte ordningene hadde begrenset utbredelse de første årene (fra 2001), og den sterke veksten etter 2005 skyldes at omtrent alle nyetablerte ordninger som følge av OTP i 2006 var innskuddsordninger, samt at mange bedrifter har omdannet ytelsesordningen til en innskuddsordning. Samlet sett har knappe 1 418 000 arbeidstakere i privat sektor en tjenstepensjonsordning per 2013, en økning på 26 000 fra 2012.

Figur 2. Antall aktive medlemmer i tjenstepensjonsordninger basert på statistikk fra FNO og private Pensjonskasser. Innskudd 2002 – 2013.

Kilde: FNO, Pensjonskasseforeningen.

Tabell 1 gir en oversikt over antall aktive medlemmer i tjenstepensjonsordningene i privat sektor, slik de er publisert eller oppgitt av henholdsvis Finans Norge (FNO) og Pensjonskasseforeningen.¹ Foretakspensjonskassene², som per i dag kun har ytelsespensjonsordninger har hatt en betydelig nedgang i antall aktive medlemmer, fra 132 000 i 2003 til knappe 58 000 medlemmer i 2013, dvs. en nedgang på 70 000 (53 prosent). Ytelsesordninger i livsforsikringsselskaper har hatt en reduksjon fra 418 000 aktive medlemmer i 2003 til knappe 228 000 medlemmer i 2013. Utbredelsen av ytelsesordningene i privat sektor reduseres dermed betydelig.

¹ Innskuddsordninger opprettet hos leverandører som ikke er medlem og rapporterer statistikk til FNO, er ikke inkludert i tallene for årene 2003 – 2007.

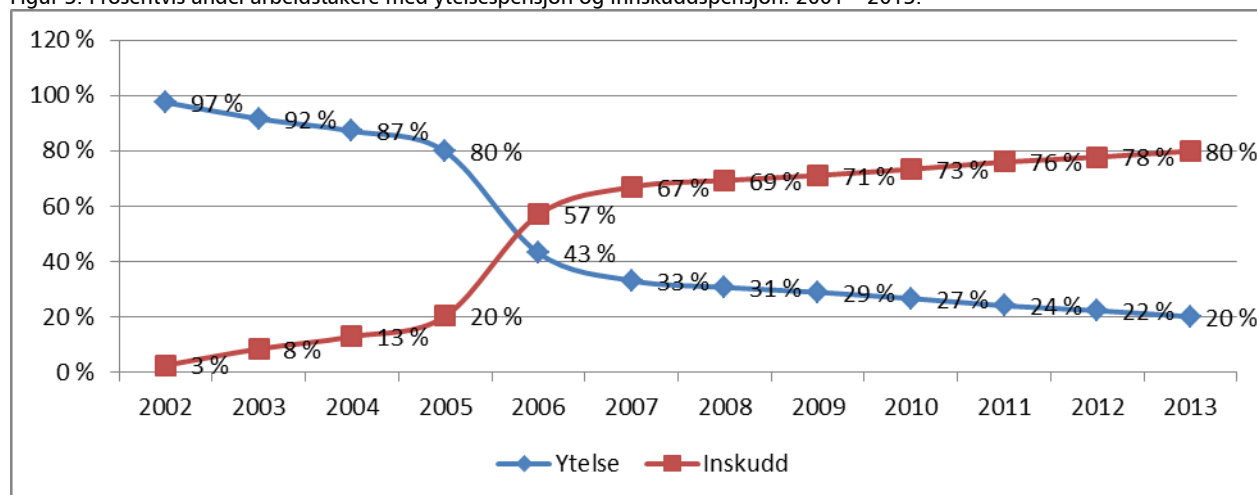
² Inkluderer private pensjonskasser som er medlem i Pensjonskasseforeningen. 10 pensjonskasser (Nortura og ni mindre pensjonskasser) omfattes således ikke av tallmaterialet. Anslagsvis representerer disse kassene mellom 5 og 10 000 arbeidstakere.

Tabell 1. Antall aktive medlemmer i tjenstepensjonsordninger basert på statistikk fra FNO og private Pensjonskasser. 2003 – 2013.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
FNO											
-Ytelse	378000	422000	340000	310000	302000	308000	303000	271000	263000	249000	228 000
-Innskudd	47000	82000	119000	588000	848000	887000	927000	934000	1 035 000	1 082 000	1 133 000
Private kasser (ytelse)	132000	131000	129000	135000	117000	84000	73000	68000	65000	61000	58 000
Ytelse samlet	510000	553000	469000	445000	419000	392000	376000	339000	328000	310000	285 000
Totalt	557000	635000	588000	1033000	1267000	1279000	130300	1273000	1363000	1392000	1419000

Figur 3 viser forholdet mellom ytelsesordninger og innskuddsordninger når det gjelder prosentvis andel av alle arbeidstakere som har innskudds- og ytelsesordning i privat sektor. Mens ytelsesordningene hadde en andel på 80 prosent i 2005 (innskudd 20 prosent), var denne andelen falt til 20 prosent i 2013 (innskudd 80 prosent).

Figur 3. Prosentvis andel arbeidstakere med ytelsespensjon og innskuddspensjon. 2001 – 2013.

Antall ordninger

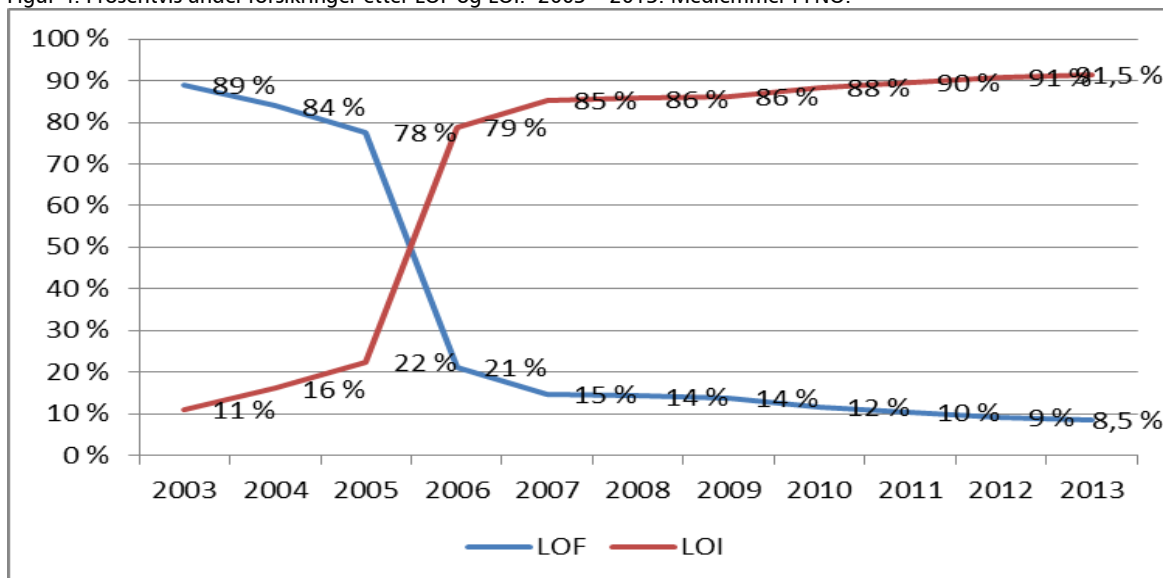
Som for aktive medlemmer i tjenstepensjonsordningene, viser antall ordninger (forsikringskontrakter) den samme utviklingen. Tabell 2 viser utviklingen i antall forsikringer etter henholdsvis Lov om foretakspensjon (LOF) og Lov om innskuddspensjon (LOI) i perioden 2003 – 2013. Tallene omfatter medlemmer i FNO (dvs. eksklusive ytelsespensjoner i private pensjonskasser, og leverandører av innskuddspensjoner utenom medlemmer i FNO). Figur 4 viser prosentvis andel forsikringer etter henholdsvis LOF og LOI.

Tabell 2. Antall forsikringer etter Lov om foretakspensjon (LOF) og Lov om innskuddspensjon (LOI). 2003 – 2013. Medlemmer av FNO.

	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
Etter LOF	14261	15549	16094	15084	13481	13613	13688	11571	11310	10286	9934
Etter LOI	1784	2987	4657	55883	78623	81903	86204	87623	97714	103022	106677

Per utgangen av 2013 var 8,5 prosent av alle forsikringskontrakter etter LOF (ytelsespensjoner) og 91,5 prosent etter LOI (innskuddpensjoner), mens 89 prosent av alle forsikringer var etter LOF og 11 prosent etter LOI i 2003.

Figur 4. Prosentvis andel forsikringer etter LOF og LOI. 2003 – 2013. Medlemmer i FNO.

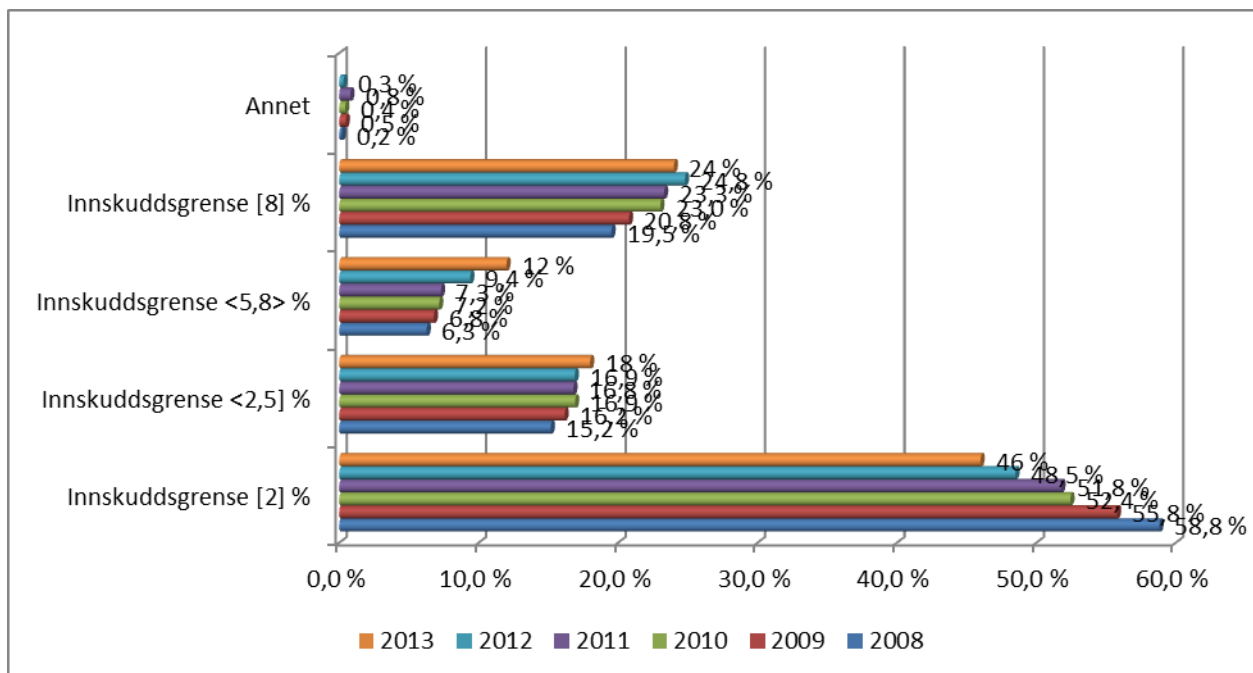
Innskuddssatser

Bedrifter som har etablert en tjenstepensjonsordning som en innskuddsordning, må ha en innskuddssats som minst tilsvarer minstekravet på 2 prosent av lønn. I tillegg er det et krav at alle bedrifter må ha en supplerende forsikringsdekning som sikrer arbeidstakerne videre innskudd ved uførhet (innskuddsfritak ved uførhet). Det er betydelige variasjoner mellom innskuddsordningene hva gjelder innskuddssatser. Det maksimale innskuddet etter skatteloven var til og med 2013 på 8 prosent av lønn mellom 6 G og 12 G (kr. 511 4700 og kr. 1 022 940), og 5 prosent av lønn mellom 1G (kr. 85 245) og 6 G. Fra 2014 er maksimalsatsene endret til 7 prosent av all lønn opp til 12 G, samt et tilleggssinnskudd på inntil 18,1 prosent av lønn mellom 7,1 G og 12 G (samlet 25,1 prosent).

FNO har innhentet data om fordelingen av innskuddssatsene fra alle leverandører av innskuddspensjon fra 2008 (slike data har tidligere ikke vært tilgjengelig). Figur 5 viser at det er en betydelig lavere andel av arbeidstakerne enn ordninger som har minimumsinn-

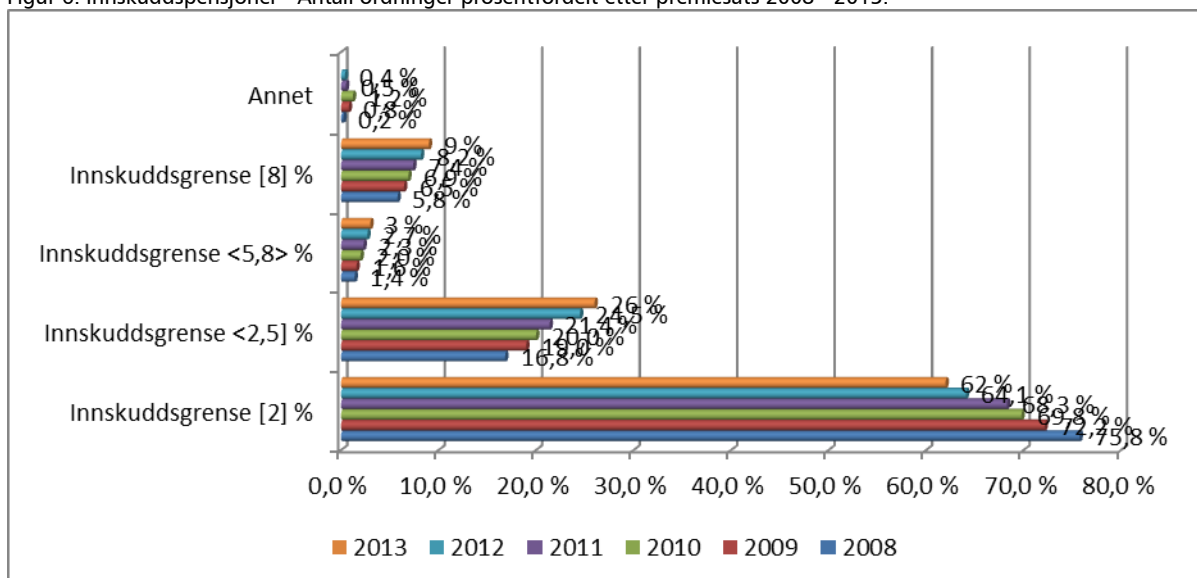
skudd på 2 prosent, henholdsvis 46 prosent og 62 prosent (2013). 27,6 prosent av arbeidstakerne (8,1 prosent av ordningene) hadde et innskudd høyere enn 5 prosent (opp til 8 prosent) i 2009. Per 2013 har denne andelen økt til 36 prosent (12 prosent av ordningene). Dette indikerer at det er de store bedriftene som i størst grad har de høyeste innskuddsnivåene. Tidligere undersøkelser bekrefter dette (Veland 2008).

Figur 5. Innskuddspensjoner - Antall aktive medlemmer prosentfordelt etter premiesats 2008 - 2013. ²

Kilde: FNO

Figur 6. Innskuddspensjoner - Antall ordninger prosentfordelt etter premiesats 2008 - 2013. ²

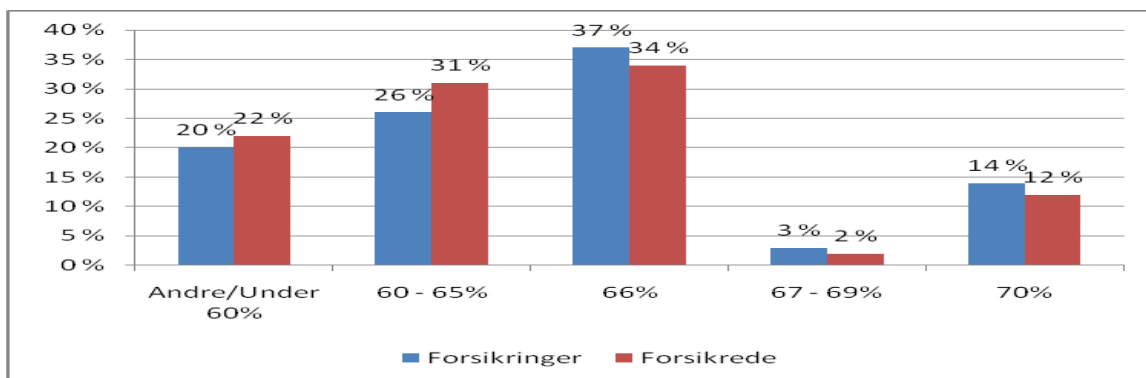
Kilde: FNO

Samlet sett viser tallene at innskuddssatsene er noe på vei opp. Årsaken til denne økningen i innskuddssatsene kan være at bedrifter faktisk øker innskuddssatsene, eller – og mer sannsynlig – at bedrifter som omdanner fra ytelse til innskudd har høyere innskuddssatser. Vi har imidlertid ingen data som bekrefter dette.

Ytelsesnivåer

Det finnes ikke årlige data om fordelingen av ytelsesnivåer i de private ytelsespensjonene. De data som er tilgjengelige er hentet fra Veland (2008) og NOU 2009:13. Som for innskuddsordningene, er det variasjoner i ytelsesordningenes sjenerøsitet, dvs. hvilket ytelsesnivå ordningene sikter mot (gitt full opptjening). Den mest vanlige ordningen er et ytelsesnivå på 66 prosent av sluttlønn (37 prosent av ordningene og 34 prosent av arbeidstakerne). Samlet sett har 54 prosent av ordningene og 48 prosent av arbeidstakerne et ytelsesnivå på 66 prosent eller høyere. Herav har 14 prosent av ordningene og 12 prosent av arbeidstakerne en ordning som skal gi 70 prosent av sluttlønn i samlet pensjon. Veland (2008) viser at det i første rekke er finansnæringen som har et så høyt ytelsesnivå, mens de laveste ytelsesnivåene gjennomsnittlig sett finner man i handel og hotell- og restaurant.

Figur 7. Fordeling i ytelsesordninger etter tilskittede ytelsesnivåer – forsikringer og forsikrede i 2008. Totalpopulasjon.

Kilde: FNO, Pensjonskasseforeningen, NOU 2009:13.

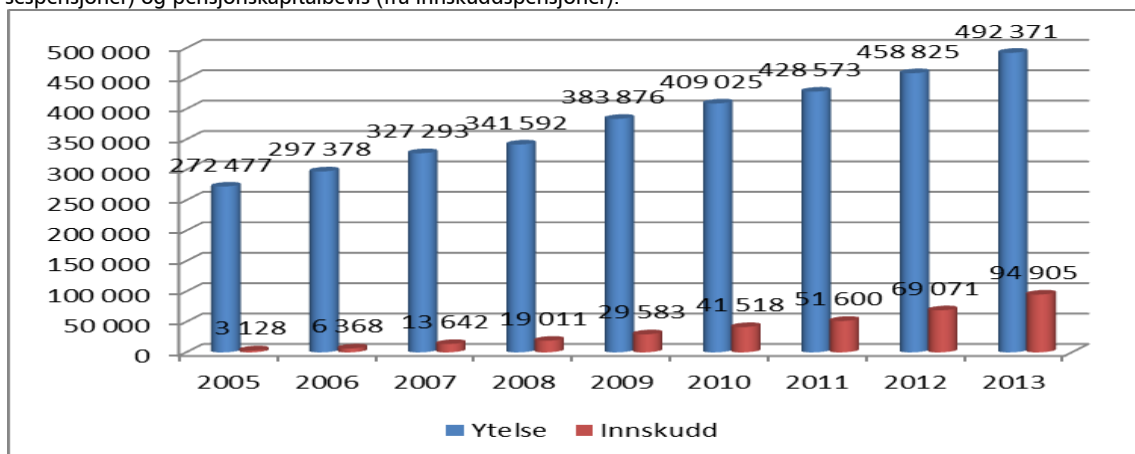
3. Kapital i tjenstepensjonsordningene

Ytelsesordningene har lange tradisjoner i det private tjenstepensjonsmarkedet, mens innskuddsordningene er av relativt ny dato. Dette betyr at det er stor forskjell i hvor mye kapital som ligger bak ordningene. Figur 8 viser utviklingen i ytelsesordningenes og innskuddsordningenes kapital i perioden 2005 – 2013 (private tjenstepensjoner). Som figuren viser økte kapitalen i både innskudds- og ytelsesordningene i perioden - ytelsesordningene fra vel 272 milliarder kroner i 2005 til vel 492 milliarder i 2013. Kapitalen i innskuddsordningene økte fra 2008 til 2013 med 76 milliarder – fra 19 til 95 milliarder kroner.

Kapitalen i ytelsesordningene har økt med 220 milliarder kroner mellom 2005 og 2013, samtidig som 170 – 180 000 færre arbeidstakere har slike ordninger i 2013. Den sterke kapitalveksten har sammenheng med flere faktorer, herunder fallende rentenivå (som øker nåverdien av de fremtidige forpliktelsene og dermed premiene) og relativt sterk lønnsvekst (som betyr økte premiekostnader knyttet til oppregulering av tidligere opptjente rettigheter).

Selv om ytelsesordningene reduseres i omfang, målt etter hvor mange arbeidstakere som har slike ordninger, vil ytelsespensjonene uansett fremtidsbilde ha lang levetid på grunn av den høye kapitalen i ordningene. Innskuddsordningene har naturlig nok i dag relativt lav samlet forvaltningskapital, men veksten vil være sterk i årene fremover (så fremt ikke nye sjokk i finansmarkedene oppstår). Et eksempel kan illustrere dette: Antar man en gjennomsnittlig årlig nominell kapitalavkastning på 3 prosent og en årlig lønnsvekst på 3 prosent, vil kapitalen i innskuddsordningene i 2020 ha vokst til ca. 200 milliarder kroner og i 2030 til ca. 440 milliarder kroner.

Figur 8 Samlet kapital i ytelses- og innskuddsordningene (forsikringsfond) 2005 – 2013. Inkludert fripoliser (fra ytelsespensjoner) og pensjonskapitalbevis (fra innskuddspensjoner).

Kilde: FNO og Pensjonskasseforeningen.

Fripoliser og pensjonskapitalbevis springer ut fra henholdsvis ytelsespensjonene og innskuddspensjonene og utstedes når en arbeidstaker skifter jobb og opptjente rettigheter eller pensjonskapital ikke kan medregnes i ordning hos ny arbeidsgiver. Kapitalen i fripolisene og pensjonskapitalbevisene utgjør betydelige beløp. Målt etter forsikringsforpliktelsene var kapitalen i fripolisene ved utgangen av 2013 på 180 milliarder kroner, mens forpliktelsene i pensjonskapitalbevisene var på 25 milliarder kroner. Samlet var pensjonsforpliktelsene på 205 milliarder kroner i 2013. Kapitalen i fripolisene økte med knappe 14 milliarder kroner fra 2012 til 2013, mens kapitalen i pensjonskapitalbevisene i samme periode økte med vel 8 milliarder kroner.

Fripolisene utgjorde 54 prosent av de samlede pensjonsforpliktelsene i ytelsespensjonene i 2013, mens pensjonskapitalbevisene utgjorde 27 prosent av de samlede forpliktelsene i innskuddspensjonene.

4. Utviklingstrekk - ytelsesordningene fortsatt under press

Antall arbeidstakere med ytelsespensjon i privat sektor har som vist gått betydelig ned det de siste årene – fra ca. 553 000 i 2004 til om lag 285 000 ved utgangen av 2013. En del bedrifter har omdannet ytelsespensjonsordningen til en innskuddsordning. FNO har publisert tall som viser antall omdannede kontrakter og hvor mange arbeidstakere som er omfattet, for årene 2006 – 2013 (tabell 3). Disse tallene inkluderer de tre største livsforsikringsselskapene – DNB, Storebrand og Nordea. Samlet er vel 4 000 kontrakter omdannet fra ytelse til innskudd i de åtte årene, og ca. 122 000 medlemmer er omfattet av slike omdanninger.

Tabell 3. Omdanninger fra ytelse 2006 – 2012 Antall kontrakter og antall medlemmer som omfattes.

Omdanninger	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013	Totalt
Kontrakter	774	622	504	479	374	460	483	400	4 096
Medlemmer	14 900	20 294	12 044	13 731	11 507	15 116	16 819	18 000	122 391

Kilde: FNO

Statistikken inkluderer ikke omdanninger som ble gjort før 2006, og heller ikke omdanninger hos andre livselskaper enn de tre nevnte. Per i dag finnes det ikke innskuddspensjonskasser. Dette betyr at alle pensjonskasser kun har ytelsesbaserte ordninger. Reduksjonen i antall aktive medlemmer i de private kassene kan da forklares enten av at kasser er lagt ned og alle medlemmene overført til innskuddsordning hos leverandør i det private markedet, eller at kasser har omdannet fra ytelse til innskudd for hele eller deler av medlemmassen (ansatte som kan velge ordning og/eller nye medlemmer), og overført de som etter omdanningen har innskuddsordning til en leverandør av innskuddspensjon (livselskap, fondsforvaltningsselskap, bank, verdipapirfond). De private kassene har hatt en betydelig reduksjon i antall aktive medlemmer de senere årene – fra 129 000 i 2005 til 58 000 i 2013, dvs. en nedgang på 71 000. Endringer i sysselsettingen vil også påvirke hvor mange som omfates av de ulike ordningene. I sum betyr dette at presise data for hvor mange ordninger som er omdannet og hvor mange arbeidstakere som er omfattet, per i dag ikke finnes.

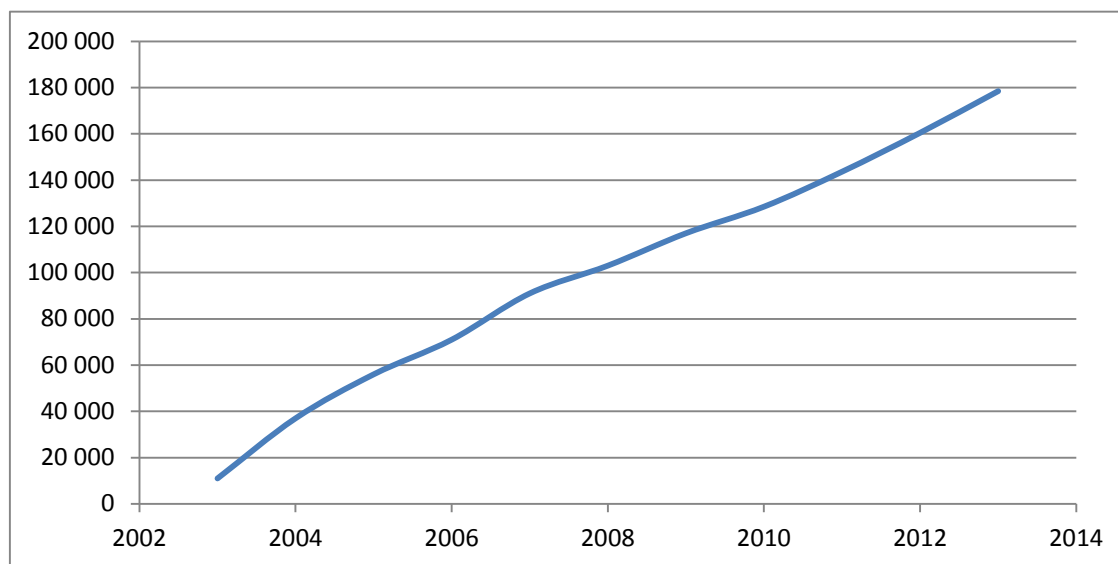
FNO publiserte tidligere omdanningsdata for årene 2003 – 2005, men er senere tatt ut av statistikken på grunn av usikkerhet i tallmaterialet. Summeres de tidligere publiserte tallene for 2003 – 2005 sammen med de sikre tallene for 2006 – 2013, blir utviklingen som vist i figur 9. I hele perioden 2003 – 2013 har omdanningene fra ytelse til innskudd samlet omfattet nær 180 000 arbeidstakere. Selv om dette tallet er usikkert, jf. over, rimer dette bedre med den totale reduksjonen i ytelsesordningene og antall arbeidstakere

som har slike ordninger. Det er derfor grunn til å tro at i størrelsesorden 170 – 180 000 arbeidstakere det siste tiåret har vært berørt av slike omdanninger.

Det er flere årsaker til at bedrifter velger å gå fra ytelse til innskudd. I en survey fra 2008 (Veland 2008) oppgir bedrifter, som har omdannet tjenstepensjonsordningen, ønske om mer forutsigbare pensjonskostnader som hovedbegrunnelse (figur 10), samt at pensjonskostnadene har økt sterkt. I tillegg mener 3 av ti bedrifter at de anser en innskuddsordning for å være en bedre ordning for de ansatte. Den siste begrunnelsen kan ha sammenheng med at pensjonskostnadene i innskuddsordninger er stabile og forutsigbare for bedriftene, og således være en fordel også for de ansatte, samt bedre vilkår i forbindelse med jobbskifte eller ved bedriftsnedleggelse (Veland m.fl. 2006).

Bedrifters årlige premiekostnader i en ytelsesordning er basert på ulike forutsetninger i grunnlaget for beregning av fremtidige pensjonsforpliktelser og hva bedriftene skal innbetale år for år. Rentenivå (beregningsrente), avkastning og lønnsvekst er eksempler på faktorer som kan gi betydelige utslag på årlige premier ved endringer. Fallende rentenivå betyr at nåverdien av foretakets fremtidige pensjonsforpliktelser øker, og dermed gir høyere innbetalinger i dag for å møte disse forpliktelsene. Sterk lønnsvekst vil også føre til høyere premier, fordi tidligere opptjente rettigheter må oppreguleres (siden det er sluttlønsordninger). Motsatte effekter inntreer naturlig nok når renten stiger og lønnsveksten er lav, og avkastningen høy.

Figur 9. Antall arbeidstakere (aktive medlemmer) som har vært omfattet av overgang fra ytelse til innskudd 2003 – 2013, basert på publiserte data for 2006 – 2013 og (tidligere) usikre anslag for årene 2003 – 2005.

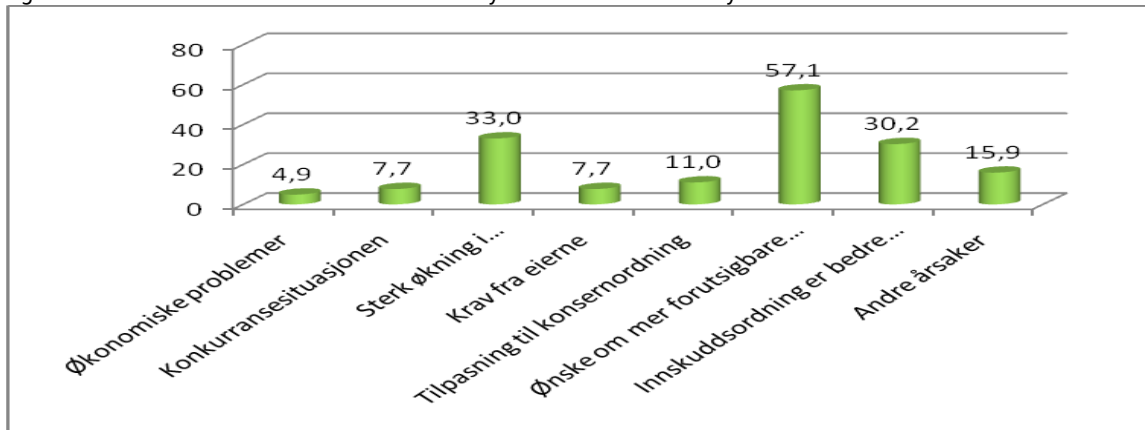

Kilde: FNO (2006 – 2013).

Et naturlig spørsmål å stille seg, etter noen år med blant annet relativt sterk lønnsvekst og fallende rentenivå, er om flere bedrifter vil omdanne fra ytelse til innskudd eller til det nye kollektive tjenstepensjonsproduktet etter den nye tjenstepensjonsloven, som bedrifter kan velge som et alternativ fra 2014. Det er grunn til å tro at videre omdanninger vil skje, og at de tradisjonelle sluttlønsordningene etter hvert vil bli avviklet eller

faset ut. En viktig endring fra 2014 er med andre ord at bedrifter ikke nødvendigvis trenger å gå fra sluttlønsbaserte ordninger til innskuddsordninger (dvs. fra den ene ytterligheten til den andre i et risikoperspektiv), men kan i stedet velge det nye pensjonsproduktet, som kan balansere risiko mellom aktørene (mellom arbeidsgiver og arbeidstaker) på en måte som gjør endringene mindre ”dramatiske”.

Figur 10. Årsaker til at bedrifter har omdannet fra ytelse til innskudd. Survey 2008.

Kilde: Veland (2008).

5. Markedsandeler i tjenstepensjonsmarkedet

FNO utgir statistikk både over antall medlemmer i de private tjenstepensjonene og ulike regnskapsdata. Disse datakildene er benyttet til å se nærmere på tilbudssiden i tjenstepensjonsmarkedet og de ulike leverandørenes markedsandeler. Som en indikator på markedsandeler benyttes de årlige samlede innbetalingene til henholdsvis ytelsespensjoner og innskuddspensjoner og den enkelte pensjonsleverandørs andel av disse. Tallmaterialet som presenteres nedenfor inkluderer pensjonsleverandører som er medlemmer i FNO, samt leverandører av innskuddspensjon som ikke er tilknyttet, men som leverer statistikk til FNO og de private pensjonskassene. Det er med andre ord kun en ubetydelig del av markedet som datamaterialet ikke omfatter. En tilleggsindikator er andeler av den samlede bestanden, dvs. hvor stor andel leverandørene har av det totale antall medlemmer i tjenstepensjonsordningene. Her omfatter dataene medlemmer og/eller leverandører som rapporterer til FNO.

Tabell 4 gir en oversikt over leverandørenes markedsandeler i perioden 2005 – 2013, målt etter andeler av premieinntektene. De to store leverandørene, DNB og Storebrand hadde en samlet markedsandel i 2005 på 84 prosent. I 2013 var andelen falt til 72 prosent. I 2005 hadde DNB en markedsandel på knappe 47 prosent og Storebrand en andel på vel 37 prosent. I 2013 hadde disse en markedsandel på henholdsvis 35,2 prosent og 36,8 prosent. Andre leverandører kaprer noen små markedsandeler, men de to store dominerer fortsatt tjenstepensjonsmarkedet totalt sett.

Tabell 4. Markedsandeler i det private tjenstepensjonsmarkedet 2005 – 2013. Etter prosentandel av de samlede premieinntekter.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
DNB	46,9 %	45,5 %	41,6 %	40,2 %	38,6 %	37,0 %	37,4 %	35,8 %	35,2 %
Storebrand	37,1 %	35,9 %	35,3 %	37,1 %	35,1 %	37,0 %	36,1 %	35,5 %	36,8 %
Nordea	12,5 %	13,2 %	14,0 %	13,4 %	15,5 %	14,0 %	14,0 %	14,5 %	14,6 %
Sparebank 1	3,1 %	4,3 %	5,9 %	5,5 %	5,4 %	5,7 %	5,5 %	5,7 %	4,4 %
Gjensidige	0,0 %	0,6 %	1,4 %	2,0 %	2,7 %	3,5 %	3,8 %	4,1 %	4,7 %
Andre	0,0 %	0,0 %	1,8 %	1,7 %	2,7 %	2,9 %	3,2 %	4,3 %	4,3 %

DNB og Storebrand har samlet en betydelig større andel av ytelsespensjonsmarkedet enn innskuddspensjonsmarkedet, henholdsvis knappe 87 prosent og knappe 54 prosent. Dette har sammenheng med at ytelsespensjonsmarkedet målt etter premieinntektene er større enn innskuddspensjonene, og skyldes at sistnevnte fortsatt er et relativt nytt fenomen i det norske markedet. I tilknytning til OTP i 2006 var det også flere leverandører som entret innskuddsmarkedet. Som tabell 5 viser, var DNB større enn Storebrand i

2005, men forskjellen var nesten utjevnet i 2010. I 2011 økte DNB markedsandelen noe fra 2010, mens Storebrands andel falt noe. Markedsandelen var i 2012 falt noe for begge og var henholdsvis 42,5 prosent og 39,7 prosent. I 2013 var DNBs markedsandel uendret, mens Storebrands andel økt med 3,7 prosentpoeng til 43,4 %. Vi legger også til at markedsandelen til Sparebank 1 i ytelsespensjonsmarkedet falt fra 2,6 prosent i 2012 til 0,7 prosent i 2013 og tyder på at denne leverandøren er på vei ut av ytelsespensjonsmarkedet.

Tabell 5. Ytelsespensjon. Markedsandeler i det private tjenstepensjonsmarkedet 2005 – 2013. Etter andel av de samlede premieinntekter.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
DNB	47,8 %	47,6 %	46,3 %	43,9 %	44,0 %	42,6 %	44,0 %	42,5 %	42,6 %
Storebrand	37,8 %	36,8 %	37,4 %	40,2 %	38,7 %	41,3 %	40,1 %	39,7 %	43,4 %
Nordea	11,4 %	11,8 %	12,1 %	11,5 %	13,5 %	11,9 %	12,0 %	13,0 %	13,2 %
Sparebank 1	2,9 %	3,6 %	3,9 %	3,8 %	3,0 %	3,0 %	2,4 %	2,6 %	0,7 %
Andre	0,1 %	0,1 %	0,1 %	0,5 %	0,6 %	1,4 %	1,4 %	2,1 %	0

Mens Storebrand har en stabil markedsandel i innskuddspensjonsmarkedet i perioden 2005 – 2013 på rundt 30 prosent (tabell 6), har DNB en markedsandel i 2013 på 27,7 prosent, mot noe over 38 prosent i 2005. Storebrand er målt etter denne indikatoren den største leverandør av innskuddspensjon i Norge. Også Nordea tapte markedsandel etter OTP i 2006/07, fra vel 23 prosent i 2005 til 19,5 prosent i 2007 og knappe 17 prosent i 2010. Andelen i 2012 var på 16,4 prosent og falt til 16 prosent i 2013. Gjensidige, som er en relativt ny leverandør av innskuddspensjon, har økt markedsandelen jevnt og trutt i hele perioden, og hadde i 2013 en andel av markedet på 9,4 prosent. Sparebank 1 økte markedsandelen fram til 2010, men har falt noe i årene etter og var på 8 prosent i 2013.

Tabell 6. Innskuddspensjon. Markedsandeler i det private tjenstepensjonsmarkedet 2005 – 2013. Etter de samlede premieinntekter.

	2005	2006	2007	2008	2009	2010	2011	2012	2013
DNB	38,3 %	36,2 %	28,2 %	31,5 %	29,5 %	28,1 %	28,1 %	27,4 %	27,7 %
Storebrand	29,5 %	31,5 %	29,2 %	29,6 %	29,1 %	30,2 %	30,5 %	30,2 %	30,1 %
Nordea	23,2 %	19,3 %	19,5 %	18,1 %	19,0 %	17,2 %	16,7 %	16,4 %	16,0 %
Sparebank 1	5,3 %	7,5 %	11,5 %	9,8 %	9,4 %	9,9 %	9,8 %	9,6 %	8,0 %
Gjensidige	0,0 %	3,3 %	5,1 %	5,8 %	6,3 %	7,8 %	7,9 %	7,8 %	9,4 %
Danica	3,1 %	1,6 %	2,5 %	2,4 %	2,3 %	3,7 %	4,6 %	6,2 %	5,7 %
Frende	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	1,6 %	1,6 %	1,9 %	2,0 %	1,9 %
SHB	0,5 %	0,6 %	4,0 %	2,8 %	2,8 %	1,2 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
KLP Bedriftspensjon	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,1 %	0,1 %	0,3 %	0,5 %	0,5 %	1,3 %
Andre	0,1 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %

Den andre indikatoren måler markedsandeler etter andeler av den samlede bestanden, og tabell 7 viser at Storebrand har den største markedsandelen i ytelsespensjonsmarkedet, med 50,8 prosent. DNB har en andel av markedet på vel 36 prosent, og samlet har de to største en markedsandel i 2013 på nesten 87 prosent, omtrent det sammen som andelen målt etter premieinntekter (86 prosent).

Tabell 7. Ytelsespensjon. Markedsandeler i det private tjenstepensjonsmarkedet 2009 – 2013. Etter andel av totalt antall aktive medlemmer.

	2009	2010	2011	2012	2013
DNB	36,5 %	34,7 %	34,7 %	36,4 %	36,1 %
Storebrand	49,6 %	51,2 %	51,8 %	50,0 %	50,8 %
Nordea	11,7 %	11,9 %	11,4 %	11,8 %	11,0 %
Sparebank 1	2,3 %	2,2 %	2,1 %	1,9 %	2,0 %

Storebrand og DNB har en andel av innskuddsmarkedet på 53,8 prosent i 2013 målt etter antall aktive medlemmer i slike ordninger. Dette utgjør en nedgang på vel 8 prosentpoeng fra 2006, og en nedgang på 3,1 prosentpoeng fra 2009. Andelen av de samlede innskuddspremiene var på nesten 68 prosent i 2006 og knappe 58 prosent i 2013. Dette tyder på at de to store hadde en høyere andel av de ”gamle” innskuddsordningene, dvs. før OTP i 2006.

Tabell 8 viser at Nordea og særlig Gjensidige kaprer andeler i innskuddsmarkedet, med en økning fra henholdsvis 10,8 prosent og 6,5 prosent i 2006 til 15,8 prosent og 10,4 prosent i 2013 (en liten nedgang fra 2012). Tabellen viser også at det er bevegelser på leverandørsiden i markedet. Både SHB og Terra er ute av innskuddspensjonsmarkedet og har solgt sine porteføljer til andre leverandører, mens KLP Bedriftspensjon og Frende (nystartet i 2007) er nye leverandører i markedet etter 2006, men har per 2013 beskjedne markedsandeler (henholdsvis 1,1 og 2,2 prosent).

Tabell 8. Innskuddspensjon. Markedsandeler i det private tjenstepensjonsmarkedet 2006 – 2013. Etter andel av totalt antall aktive medlemmer.

	2006	2009	2010	2011	2012	2013
DNB	31,9 %	26,5 %	24,6 %	26,3 %	26,8 %	26,2 %
Storebrand	26,8 %	28,7 %	28,8 %	28,8 %	27,9 %	27,6 %
Nordea	10,8 %	14,4 %	14,9 %	15,4 %	15,1 %	15,8 %
Sparebank 1	10,9 %	10,9 %	10,9 %	9,4 %	9,1 %	9,6 %
Gjensidige	6,5 %	8,1 %	9,5 %	9,8 %	10,9 %	10,4 %
Danica	1,0 %	1,0 %	4,6 %	7,4 %	7,3 %	7,0 %
Frende	0,0 %	2,1 %	2,1 %	2,3 %	2,3 %	2,2 %
Terra	3,9 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %
KLP Bedriftspensjon	0,0 %	0,1 %	0,4 %	0,5 %	0,5 %	1,1 %
Andre	4,8 %	3,8 %	4,2 %	0,0 %	0,0 %	0,0 %

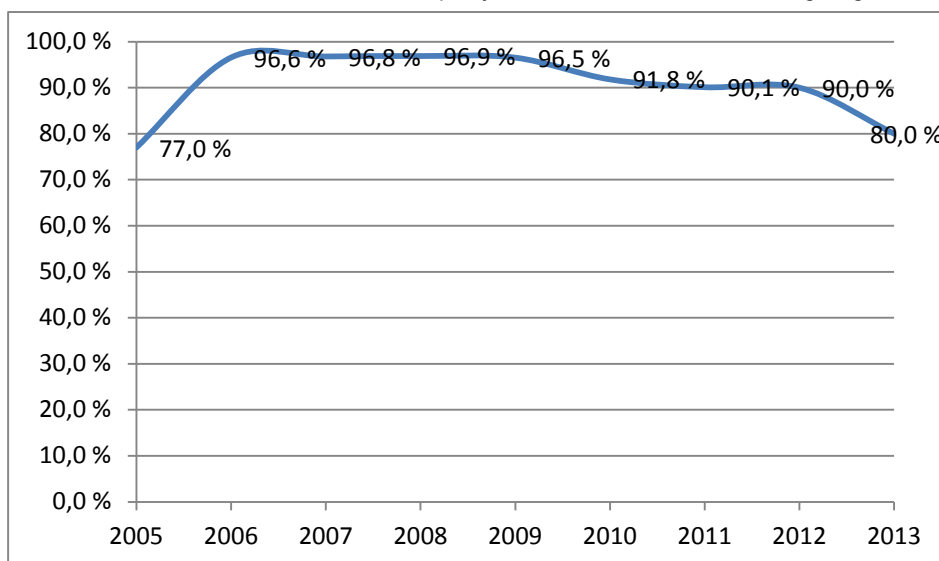
6. Individuelt investeringsvalg i innskuddsordningene

En klar majoritet av innskuddsordningene er tilordnet individuelt investeringsvalg, dvs. at det er den enkelte arbeidstaker som bestemmer hvordan innskudd og kapital skal forvaltes. Bedrifter som har opprettet ordningen avtaler med leverandøren hvordan kapitalen skal forvaltes: som alminnelig forvaltning (leverandøren forvalter på vegne av foretaket og de ansatte), kollektivt investeringsvalg (foretaket forvalter på vegne av de ansatte) eller individuelt investeringsvalg.

Ved individuelt investeringsvalg gir leverandørene råd og anbefalinger om hvordan kapitalen bør forvaltes, og normalt anbefales avtrappende risiko med økende alder. Leverandørene tilbyr gjerne tre ulike porteføljer, der disse har ulik risikoeksponering: lav, middels eller høy risiko. Forskjellene i risiko knytter seg til andelen aksjer i porteføljene – jo høyere aksjeandel, desto høyere risiko.

Figur 11 viser hvor stor prosentandel av arbeidstakere med innskuddspensjon (ordninger med investeringsvalg) som har individuelt investeringsvalg. I 2005, dvs. året før tjenestepensjon ble obligatorisk ved lov, hadde 77 prosent individuelt investeringsvalg (av knappe 120 000 arbeidstakere). I årene etter OTP, dvs. 2006 – 2008, var andelen økt til nesten 97 prosent, mens andelen falt til 90 prosent ved utgangen av 2012. Nedgangen fortsatte i 2013, hvor andelen med individuelt investeringsvalg ble redusert med 10 prosentpoeng til 80 prosent.

Figur 11. Prosentandel av arbeidstakere med innskuddspensjon som har individuelt investeringsvalg. 2005 – 2013.

Kilde: FNO.

7. Supplerende forsikringsdekninger

OTP-loven stiller krav til minsteinnskudd eller ytelse (premienivå), samt premie- og innskuddsfritak ved uførhet. Supplerende forsikringsdekninger (som uførepensjon, ektefellepensjon og barnepensjon) har vært regelen snarere enn unntaket i ytelsesordningene. Slike supplerende dekninger er ikke så utbredt i innskuddsordningene som i ytelsesordningene. I følge tall fra FNO har ca. 95 prosent av medlemmene i ytelsesordninger en uførepensjonsordning, og de fleste av disse hadde fripoliseoppbygging. Også mer enn 3 av 4 medlemmer hadde tilknyttet ektefelledekning og barnepensjon (NOU 2009:13). 34,6 prosent av arbeidstakerne med innskuddspensjon hadde tilknyttet uføredekning i 2009 og økte noe til 36,9 prosent i 2010, til 38,1 prosent i 2011, til 40,5 prosent i 2012 og til 42,6 prosent i 2013. Svært få av disse har imidlertid fripoliseoppbygging (under 3 prosent). Samtidig har få arbeidstakere en supplerende ektefelledekning og barnepensjon (hvh. 3,0 og 9,1 prosent).

Uførepensjon sikrer arbeidstakere som blir arbeidsuføre i yrkesaktiv alder en uførepensjon som kommer i tillegg til uførepensjon fra folketrygden. Hvorvidt en uførhet medfører utbetaling fra en tjenstepensjonsordning eller ikke, avhenger av arbeidstakers situasjon på uføretidspunktet, dvs. om bedriften har uførepensjon eller ikke, samt om arbeidstaker har hatt uførepensjonsordning med eller uten fripoliseoppbygging hos tidligere arbeidsgivere. En uføreordning med fripoliseoppbygging hos tidligere arbeidsgiver innebærer at arbeidstaker tar med seg opparbeidede rettigheter ved jobbskifte i form av oppspart kapital i en fripolise. Dette betyr at hvis en uføresituasjon oppstår hos ny arbeidsgiver, vil fripolisen medføre utbetaling også fra uføreordningen hos tidligere arbeidsgiver. De arbeidstakere som da er best sikret ved uførhet, er de som har tjent opp rettigheter hos tidligere arbeidsgivere og har uførepensjonsordning hos dagens arbeidsgiver.

Innføringen av ny uføretrygd i folketrygden i 2015 betyr at uførepensjonsordningen etter foretakspensjonsloven skal endres. Ny uførepensjon i offentlig sektor fra 2015 er vedtatt, mens Banklovkommisjonens forslag til ny uførepensjon i privat sektor har vært til høring og det er ventet at ny ordning skal implementeres fra 2015.

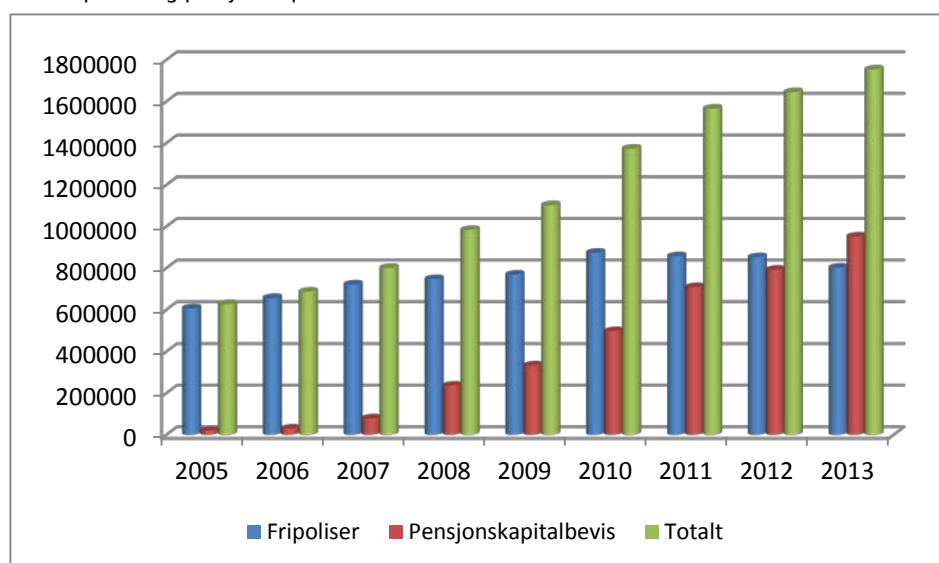
8. Fripoliser og pensjonskapitalbevis

Arbeidstakere som slutter i en bedrift med ytelsespensjon, får utstedt en fripolise. Slike fripoliser angir den kapitalen som arbeidstakerne har opparbeidet seg rett til i den perioden arbeidstakerne jobbet i bedriften, og den årlige fremtidige pensjonen som denne kapitalen vil gi. Fripolisene forvaltes normalt av den leverandøren som administrerer foretakets ytelsespensjonsordning, men kan flyttes fritt til andre leverandører.

Pensjonskapitalbevis utspringer fra innskuddspensjoner, og arbeidstakere som slutter i bedrifter med en slik ordning, får et slikt kapitalbevis, som angir den sparekapitalen som er opparbeidet i løpet av ansettelsestiden i bedriften. Også når det gjelder pensjonskapitalbevis, kan en arbeidstaker fritt velge forvalter.

Figur 12 viser at antall fripoliser og pensjonskapitalbevis har økt betydelig fra 2005 til 2013, fra vel. 626 000 til 1,75 millioner. Dette kan ha sammenheng med flere forhold. For det første fikk nærmere 900 000 arbeidstakere tjenestepensjon i 2006 som følge av OTP. Dette vil i seg selv bidra til en økning i antall pensjonskapitalbevis (det var få ytelsesordninger som ble tegnet etter at tjenestepensjon ble obligatorisk) når arbeidstakere med innskuddspensjon skifter jobb. For det andre vil bedrifters omdanning fra ytelse til innskudd øke antall fripoliser, og for det tredje vil økende mobilitet i arbeidsmarkedet øke summen av fripoliser og pensjonskapitalbevis. Vi ser av figuren at antall pensjonskapitalbevis økte fra omtrent null i 2006 til 951 000 i 2013 (en økning på hele 243 000 bare fra 2011), mens antall fripoliser økte i samme periode fra i overkant av 600 000 til vel 800 000. Antall fripoliser gikk ned med ca. 25 000 fra 2010 til 2011 og videre ned med 6 000 fra 2011 til 2012 og med hele 50 000 fra 2012 til 2013.

Figur 12. Antall fripoliser og pensjonskapitalbevis 2005 – 2013. FNO-data.

Kilde: FNO.

Selv om antall fripoliser har gått ned de siste to årene, har kapitalen (målt ved forsikringsforpliktelsene) økt fra 132,5 milliarder kroner i 2010 til 180 milliarder kroner i 2013. Pensjonskapitalbevisene hadde en samlet kapital i 2010 på 8,5 milliarder kroner, som økte til 16,8 milliarder kroner i 2012 og til 25 milliarder kroner i 2013. Samlet kapital for fripoliser og pensjonskapitalbevis var i 2012 på 205 milliarder kroner, mot 141 milliarder kroner i 2010. Det er med andre ord betydelige beløp som forvaltes i dette markedssegmentet.

9 Avkastning i innskuddspensjoner

FNO og Norsk Pensjon etablerte i februar 2013 en nettbasert avkastningsnettportal for ulike investeringsporteføljer i innskuddsspareordninger. Portalen viser historisk og løpende avkastning og muliggjør en direkte avkastningssammenligning mellom pensjonsleverandørene. Sammensetningen av investeringsporteføljer varierer mellom leverandørene, men kategoriseres generelt etter risikoprofil, som måles etter hvor stor andel aksjer utgjør av investeringskapitalen. En vanlig inndeling i profiler er lav (en aksjeandel på 30 prosent eller lavere), middels (aksjeandel på rundt 50 prosent) og høy risiko (aksjeandel over 50 prosent).

Nettportalen omfatter disse pensjonsleverandørene: DNB Liv, Storebrand, KLP, Sparebank 1 Livsforsikring, Gjensidige, Nordea Liv og Danica. Portalen rapporterer avkastningsdata siste år, siste 3 år og siste 5 år³. Over tid vil denne avkastningsdatabasen være et nyttig redskap for å studere avkastning i innskuddspensjonene over lengre og lengre tidshorisonter, og således gi nyttig informasjon blant annet som grunnlag for både pensjonsberegninger og sammenligninger med andre sentrale parametre, herunder generell lønnsvekst i samfunnet.

Vi skal i dette notatet ikke gjennomgå avkastningsdata i detalj, men i hovedsak kun presentere avkastningen i investeringsporteføljer med middels risiko (aksjeandel på 50 prosent). Det er denne risikoprofilen som er den mest vanlige i innskuddspensjonene. Normalt anbefaler pensjonsleverandørene en risikoeksponering etter alder. Dette betyr at aksjeandelen / risikoen kan være høy i ung alder og relativt lav (liten aksjeandel) når arbeidstakerne nærmer seg pensjonsalder. Sistnevnte har sammenheng med at det anbefales ikke å ta for høy risiko sent i spareperioden og i årene før pensjonsuttak. Avslutningsvis skal vi kort drøfte noen aktuelle og interessante problemstillinger når det gjelder hva slike avkastningsdata kan brukes til.

Tabell 9 viser avkastning i innskuddspensjoner med middels risiko, dvs. har en aksjeandel i investeringsporteføljen på 50 prosent. De øvrige 50 prosentene av kapitalen investeres i ulike rentebærende papirer. Tabellen viser årlig (periodisert) brutto avkastning siste 5 år, siste 3 år og siste år (per 31.07.14). Administrasjons- og kapitalforvaltningskostnader dekkes av bedriften og vil derfor ikke påvirke arbeidstakernes avkastning på innskuddskapitalen. Bruttoavkastningen vil derfor være den merverdi som innskudd og kapital tilføres løpende.

Avkastningen i porteføljer med middels risiko har vært høy det siste året. KLP hadde den høyeste avkastningen, 15,16 prosent, mens basisporteføljen til Sparebank 1, DNB og Gjensidiges valutasikrede portefølje hadde lavest avkastning med henholdsvis 11,67 prosent, 11,94 prosent og 11,14 prosent. Den gjennomsnittlige årlige avkastningen de

---

³ Bortsett fra Storebrand, Sparebank 1 og Danica, som leverer avkastningsdata for de siste 10 årene.

siste 3 årene varierer mellom 9,50 prosent (den ene profilen til Gjensidige) og 12,36 prosent (KLP).

Tabell 9. Brutto gjennomsnittlig årlig avkastning innskuddspensjoner. Investeringsporteføljer med middels risiko, dvs. en aksjeandel på 50 prosent.

	1 år	3 år	5 år	10 år
Sparebank 1 (1)	14,84	11,87	10,18	7,55
Sparebank 1 (2)	11,67	10,22	9,00	
KLP	15,16	12,36	10,61	
DNB	11,94	10,17	10,65	
Gjensidige (1)	13,91	11,24	10,12	
Gjensidige (2)	13,75	9,50	8,70	
Gjensidige (3)	11,14	10,01	10,04	
Nordea	14,35	11,54	10,46	
Danica	13,99	11,20	10,63	8,58
Storebrand Liv	14,19	10,78	10,46	7,01

Den gjennomsnittlige årlige avkastningen de siste 5 årene, dvs. i perioden 2009 – 2014 varierer mellom 8,70 prosent (en av porteføljene til Gjensidige) og 10,65 prosent (DNB). Den gjennomsnittlige årlige avkastningen synker med tidslengden, dvs. er lavere de siste 5 årene enn de 3 siste og det siste året.

Noen leverandører har avkastningsdata for de siste ti årene (Sparebank 1, Danica og Storebrand), og vi ser av tabell 9 at denne varierer mellom 7,01 prosent og 8,58 prosent. Årlig gjennomsnittlig avkastning siste 10 år er betydelig lavere enn siste 5 år.

Tabell 10. Brutto gjennomsnittlig årlig avkastning innskuddspensjoner. Investeringsporteføljer med lav risiko, dvs. en aksjeandel på under 30 prosent.

Aksjeandel	0 %	1 - 15%	16 - 20%	21 - 30%	0 %	1 - 15%	16 - 20%	21 - 30%	0 %	1 - 15%	16 - 20%	21 - 30%	0 %	1 - 15%	16 - 20%	21 - 30%
Sparetid / leverandør	1 år				3 år				5 år				10 år			
Sparebank 1 (1)	2,32				2,83				2,73				3,30			
Sparebank 1 (2)				10,14				8,69				7,72				6,29
KLP (1)	2,24				2,80				2,78							
KLP (2)				11,74				9,69				8,82				
DNB (1)		6,29				5,90				6,06						
DNB (2)				9,37				8,24				8,58				
DNB (3)	4,75				4,71				4,77							
Gjensidige (1)			9,06				8,00				7,78					
Gjensidige (2)	5,68				5,73				6,09							
Gjensidige (3)			9,18				7,50				7,58					
Gjensidige (4)			7,77				7,27									
Nordea (1)		7,79				6,67				6,59						
Nordea (2)				11,04				9,11				8,57				
Danica				9,37				8,56				8,22				6,70
Storebrand Liv			8,03				6,90				6,80					5,46

Sammenligning mellom selskaper innenfor lavrisikoporteføljer er noe problematisk, siden aksjeandelen i porteføljen varierer mellom selskapene. Tilsvarende gjelder delvis også for porteføljer med høy risiko. Vi skal derfor ikke gjennomgå avkastningsdata for porteføljer med lav eller høy risiko i dette notatet, bortsett fra en kort presentasjon av porteføljer med en aksjeandel på 100 prosent, dvs. høyrisikoporteføljer.

Tabell 11. Brutto gjennomsnittlig årlig avkastning innskuddspensjoner. Investeringsporteføljer med høy risiko, dvs. en aksjeandel på over 65 prosent.

Aksjeandel	65 - 79%				80 - 90%				91 - 96%				100 %			
	1 år	3 år	5år	10 år	1 år	3 år	5år	10 år	1 år	3 år	5år	10 år	1 år	3 år	5år	10 år
Sparetid/ Leverandør																
Sparebank 1 (1)													24,86	17,82	14,30	9,29
Sparebank 1 (2)	19,82	15,17	12,62	8,66												
KLP (1)	17,99	14,57	12,00													
KLP (2)					20,89	16,77	13,21									
DNB (1)					17,66	15,84	13,09									
DNB (2)													20,10	18,16	14,58	
Gjensidige (1)					18,37	11,37	9,64									
Gjensidige (2)													21,22	12,47	10,18	
Gjensidige (3)					14,17	12,30										
Gjensidige (4)													14,49	13,34		
Nordea (1)	16,02	12,86	11,29													
Nordea (2)					17,69	14,16	12,18									
Nordea (3)													19,78	16,14	13,34	
Danica (1)	17,79	13,42	12,60	9,58												
Danica (2)													22,44	15,31	13,99	
Danica (3)													18,03	13,72	13,49	
Storebrand Liv (1)					18,75	13,00	12,92	7,81								
Storebrand Liv (2)													21,10			

Avkastningen for porteføljer med 100 prosent aksjeandel varierer mellom 14,49 prosent og 24,86 prosent det siste året. Til sammenligning var variasjonen i avkastningen for porteføljer med 50 prosent aksjeandel mellom 11,14 prosent og 15,16 prosent. Avkastningen i høyrisikoporteføljene er også høyere i de tre siste årene enn i porteføljer med middels risiko og det samme gjelder stort sett også for de siste fem årene. I fjorårets notat viste vi at avkastningen de siste 5 årene, dvs. gjennomsnittlig årlig avkastning i porteføljer med høy risiko i stor grad var lavere enn i porteføljer med middels risiko. Forklaringen på dette kan knyttes til finanskrisen og virkningen av denne, gjennom et kraftig fall i aksjemarkedene i 2009. Slike hendelser viser hvor sårbare investeringsporteføljer med høye aksjeandeler kan være og det kan oppstå store svingninger fra ett år til et annet.

Det har vært et økende fokus på risiko i innskuddspensjonene i den offentlige debatten de senere årene. At det nå er etablert en egen avkastningsportal for innskuddspen-

sjonene er derfor en viktig dokumentasjon på hvordan den faktiske avkastningen utvikler seg og således hvor mye de årlige innskuddene kaster av seg. Særlig nyttig vil portalen være over tid, ved at man kan se hvordan avkastningen utvikler seg over et lengre og lengre tidsrom. Siden pensjonssparing er langsiktig, er det av denne grunn viktig ikke å legge for stor vekt på kortsiktige svingninger i avkastningen. Slike svingninger har vi sett klare eksempler på de siste ti årene, herunder den nevnte sterke nedgangen i aksjemarkedene i 2009 som følge av finanskrisen og den sterke oppgangen i aksjemarkedene de siste tre årene, og særlig det siste året.

For arbeidstakerne er de årlige avkastningene i seg selv interessante og viktige, og har stor betydning for den fremtidige pensjonsytelsen. Imidlertid er viktig å se avkastningen i sammenhengen med inflasjon og lønnsutvikling. Dersom avkastningene er høyere enn den alminnelige lønnsutviklingen, betyr dette at arbeidstakernes pensjonskapital årlig tilføres et høyere beløp enn den årlige lønnsveksten og således bidrar til en positiv kjøpekraftsutvikling. En alternativ måte å uttrykke dette på, er at pensjonsopptjeningen reguleres opp med et høyere beløp enn hva en alternativ pensjonsopptjening basert på lønnsregulering ville gjort.

Vi har sett på avkastningen i en innskuddsportefølje med middels risiko hos en av pensjonsleverandørene i perioden 2001 – 2013 (som en illustrasjon), og sammenlignet denne med den alminnelige lønnsveksten i samme periode (der vi antar en lønnsvekst i 2013 på 3,5 prosent). I hele perioden var den gjennomsnittlige årlige avkastningen 2,8 prosentpoeng høyere enn lønnsveksten (henholdsvis 8,4 prosent og 5,6 prosent), men med store svingninger underveis. Et poeng her er at risikoen i innskuddspensjonene er på den enkelte arbeidstakers hånd, og det er derfor viktig å se avkastningen - og sammenligningen med lønnsveksten - over lange tidshorisonter, og således fange opp de kortsiktige svingningene (nedturene og oppturene) som alltid kommer i det lange løp.

Litteratur

Hippe, J.M., Midtsundstad, T. og Veland, G. (2007), Dit ingen trodde man skulle. I Dølvik, J.E., Fløtten, T. Hernes, G. og Hippe J.M., red. *Hamskjifte. Den norske modellen i endring*. Oslo: Gyldendal Akademisk.

NOU 2009:13. *Brede pensjonsordninger*. Oslo, Finansdepartementet.

NOU 2012: 13: *Pensjonslovene og folketrygdreformen II*. Oslo, Finansdepartementet.

Veland, G. og Hippe J.M. (2008), *Når tjenstepensjon er obligatorisk – hva så? Omdanningen av det norske markedet for aktive tjenstepensjonsordninger, fripoliser og pensjonskapitalbevis*. Fafo-rapport 2008:05.

Veland, G. (2008), *Tjenstepensjonsordningene i Norge. En undersøkelse av status og utviklings-trekk i privat sektor*. Fafo-rapport 2008:23.

Veland, G., Hippe, J.M. og Andersen, R. (2006), *De nye tjenstepensjonene*. Fafo-rapport 529.

Veland, G. (2010), *Tjenstepensjoner i endring. Utviklingen i det private tjenstepensjonsmarkedet i Norge og et like blikk til utlandet*. Fafo-notat 2010:22.

Veland, G. (2011), *Tjenstepensjoner i endring. Det private tjenstepensjonsmarkedet anno 2010*. Fafo-notat 2011:24.

Veland, G. (2012), *Tjenstepensjoner i endring. Det private tjenstepensjonsmarkedet anno 2010*. Fafo-notat 2012:20.

Veland, G. (2013), *Tjenstepensjonsmarkedet 2001–2012*. Fafo-notat 2013:21.

Tjenestepensjonsmarkedet 2001–2013

Dette notatet gir en oversikt over utviklingen i det private tjenestepensjonsmarkedet i Norge i perioden 2002–2013, og er en videreføring av tilsvarende notat i 2013. Notatet presenterer de viktigste trekk og utviklingstendenser, både hva gjelder forholdet mellom ytelses- og innskuddspensjoner, innskuddssatser og ytelsesnivåer, kapital i ordningene, omdanninger fra ytelse til innskudd, pensjonsleverandørens markedsandeler, individuelt investeringsvalg, supplerende forsikringsdekninger, omfanget av og kapitalen i fripoliser og pensjonskapitalbevis, samt avkastningen i innskuddspensjonsordningene. Notatet viser at det private tjenestepensjonssystemet fortsatt er i endring.

